

L. Fuchs: New Kreuterbuch, 1543, Von Ispen.

Von Ispen. Cap. CCCXXVI.

(A) Namen.

Jspen oder Hyssop würt von ettlichen Closter Hyssop geheysen. Die Griechen und Rômer nennen sôlch gewechß Hyssopum. Sein rechter nam ist in den Apotecken bliben biß auff den heütigen tag.

Geschlecht.

Des Hyssops seind zweyerley geschlecht, zam und wild. Den zamen, dieweil er in den gärten gezilt würt, nent man garten Jspen. Den wilden, darumb das er auff den bergen wechß, heyßt man berg Jspen.

Gestalt.

Garten Hyssop ist ein kraut auff holtz geartet,

Van hysop. Kapittel 326.

Namen.

Hysop of hyssop wordt van ettelijke klooster hysop geheten. De Grieken en Romeinen noemen zulk gewas Hyssopum. Zijn echte naam is in de apotheken gebleven tot op de huidige dag.

Geslacht.

Van de hysop zijn twee geslachten, tam en wild. De tamme, omdat het in de hof geteeld wordt, noemt men hof hysop. (**Hyssopus officinalis**) De wilde, daarom dat het op de bergen groeit, noemt men berg hysop. (**Hyssopus montanum**)

auf einer harten wurtzel ein stamm, ettwan zween, drey, nachdem der stock allt würdt. Gewindt vil zweig oder ruten, die von unden an biß oben auß mit schönen grünen blettlin bekleydt seind, welche sich das Saturons blettlin der gestalt nach vergleichen. Bringt seine blumen auff braunblaw geferbt, und ist ein blum an der andern biß oben (B) auß, einer âher gleich. So die blumen auffallen, kompt ein kleines sâmlin hernach inn heüplin verschlossen. Die wurtzel ist lang und holtzecht.

Der wild Hyssop ist uns noch nit zûsehen worden, darumb wir seine gestalt nit beschreiben künden.

Statt irer wachsung.

Der zam Hyssop würt allenthalben in gärten gepflantzt. Der wild wechst, wie vormals auch ist angezeygt, auff den bergen.

Zeit.

Der garten Hyssop blüet fürnemlich gegen dem Hewmonat, zû welcher zeit man jhn auch samlen soll von wegen der blumen.

Die natur und complexion.

Der Hyssop ist warm und trucken im dritten grad, unnd ist einer subtilen substantz.

(C) Krafft und würckung.

Ispen mit Feygen, Rauten und hönig in wasser gesotten und getruncken, hilfft denen so keichen und schwerlich athmen, dem langwirigen hûsten, und schnudern. Hyssop mit hönig vermischet und wie ein latwerg jngenommen tôdt die wûrm. Jspen mit Oxymelite in der Apotecken geheysen, ingenommen unnd getruncken, treibt den zâhen schleim auß durch den stûlgang. Mit grünen Feygen gessen, lindert er den stûlgang. Er macht ein gûte farb. In wasser gesotten und übergeschlagen, verzert er das undergerunnen blût. Mit Feygen gesotten unnd mit der brüe gegurgelt, ist gûtz zû den halþgeschwulsten. Mit essig gesotten, unnd die brüe im mund gehalten, lindert er den schmerzen der zân. Mit welschem Kümmel, hönig und saltz zerstoßen unnd übergelegt, ist er treffenlich gûtz zû den naterbissen. Hyssop in ôl gekocht unnd angestrichen, vertreibt die leüß. Das wasser darinn Hyssop gesotten ist, heylet alle rauden, grind unnd flechten, darmit gewâschen. [831, 832]

Gestalte.

Hof hysop is een kruid op hout geaard, uit een harde wortel een stam, ongeveer twee of drie nadat de stok oud wordt. Gewint veel twijgen of roeden die van onder aan tot boven uit met schone groene blaadjes bekleed zijn welke zich dat Saturons blaadje naar de gestalte vergelijken. Brengt zijn bloemen op bruinblauw geverfd en is de ene bloem na de andere tot boven uit een aar gelijk. Zo die bloemen uitvallen komt een klein zaadje erna in huisjes gesloten. De wortel is lang en houtachtig. De wilde hysop is ons noch niet te zien geworden, daarom we zijn gestalte niet beschrijven kunnen.

Hun groeiplaats.

De tamme hysop wordt overal in hof geplant. De wilde groeit, zoals hiervoor ook is aangetoond, op de bergen.

Tijd.

De hof hysop bloeit voornamelijk tegen juli in welke tijd men het ook verzamelen zal vanwege de bloemen.

De natuur en samengesteldheid.

De hysop is warm en droog in derde graad en is een subtiële substantie.

Kracht en werking.

Hysop met vijgen, ruit en honing in water gekookt en gedronken helpt diegenen zo kuchen en zwaar ademen, de langdurige hoest en snuffen. Hysop met honing vermengt en als een likkepot ingenomen doodt de wormen. Hysop met oxymel in de apotheken geheten ingenomen en gedronken drijft de taaie slijm uit door de stoelgang. Met groene vijgen gegeten verzacht het de stoelgang. Het maakt een goede kleur. In water gekookt en omgeslagen verteert het dat onderhuids gestolde bloed. Met vijgen gekookt en met de brei gegorgeld is goed tot de halszwellingen. Met azijn gekookt en die brei in mond gehouden verzacht het de smarten der tanden. Met Waalse kummel, honing en zout gestoten en opgelegd is het voortreffelijk goed tot de adderbeten. Hysop in olie gekookt en aangestroken verdrijft de luizen. Dat water waarin hysop gekookt is heelt alle ruigtes, schurft en chronische huiduitslag, daarmee gewassen. [831, 832]

Dodonaeus;

Van Hysop kap. XLVIII.

Vorm.

Hyssopus communis. Hysop.

(Hyssopus officinalis, Hyssopus montanus)

1 De gewone hysop heeft vierkantige, groene en harde houtachtige takjes of twijgjes die met smalle bladertjes bekleed zijn en van vorm wat op de bladeren van lavendel lijken, maar kleiner en groener. De bloemen groeien aan de top van de steel met kleine kroontjes en de een bij de ander, het lijkt veel op een aar maar ze staan alleen aan de ene kant van de steel. Als de bloemen vergaan dan volgt daar bruin zaad na dat in de huisjes groeit waar de bloemen uit gevallen zijn. De wortel is bruin en houtachtig.

2 Item noch wordt er nog een ander geslacht van hysop gevonden dat door sommige kruidliefhebbers gezaaid en geplant wordt. En dit is van stelen en bladeren de andere wat gelijk, maar zijn stelen zijn korter en liggen meer tegen de aarde aan, de bladeren bruiner, groener en dikker, van smaak meer bitter dan de gewone hysop. De bloemen zijn de andere hysop bloemen volledig gelijk en van kleur mooi bruinblauw en staan aan de top van de stelen rondom vast bijeen en lijken veel op een korte, dikke aar. De wortel is houtachtig net als bij de andere hysop

Plaats.

Hysop groeit hier te lande niet van zelf maar wordt overal in de hoven gezaaid.

Tijd.

Hysop bloeit in augustus en in juni.

Naam.

Dit kruid wordt tegenwoordig in de apotheken Hyssopus en Ysopus genoemd en daar naar in Dietsche hysop, hysop en ysop. In Frans hissope hoewel nochtans dat dit kruid de echte Hysope niet is waar Dioscorides, Galenus en de ouders van schrijven zoals dat door veel geleerden tegenwoordig en in onze Latijnse annotatie bewezen is en waar wij ook zullen schrijven wat wij van onze gewone hysop denken.

Natuur.

Hysop is warm en droog tot in de derde graad.

Kracht en Werking.

Hysop die met vijgen, wijnruit en honing in water gekookt en gedronken wordt is zeer goed voor diegene die verstopt van borst en kort van adem zijn, die zwaar kuchen en een zware verouderde hoest hebben. Tegen dezelfde gebreken is het ook goed om het met honing te mengen en vaak daaraan te likken.

Hysop die met siroop van is ingenomen lost de taaie, slijmachtige fluimen door de kamergang en doodt en jaagt de wormen af. Hetzelfde doet het ook als het met vijgen gegeten wordt.

Hysop die met vijgen in water gekookt wordt en daarmee gegorgeld laat de gezwollen en blaren van de keel en van de mond rijpen en uitbreken.

Hysop die met azijn gekookt is verzacht de tandpijn als je het in de mond houdt.

Hysop die in water gekookt is laat scheiden en verteert het bloed dat onder de huid gestold is en uit zichzelf verdrijft het alle blauwigheid als het daarop gelegd wordt.

Het water waar de hysop in gekookt is geneest de ruwheid, schurftige hoofden en de kwade kriebels als je het daarmee wast.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>